

Владо СТРУГАР*

ЦРНА ГОРА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Уједињењем са Србијом и проглашњем Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца (1. децембра 1918), Црна Гора постаје покрајина југословенске државе; Црна Гора тад има земаљско пространство – 14.180 квадратних километара.

И из Београда започиње владавина Црном Гором путем улоге нарочито опуномоћеног чиновника Министарства унутрашњих дјела, дужног да сарађује с влашћу затеченом у Цетињу.

Кад је Уредбом Министарског савјета (26. априла 1922) држави намијењена подјела на управне области, у Цетињу се појавио први обласни жупан у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (држава прво названа краљевство, преименована је 24. августа 1920. да се назива – краљевина).

Још већа промјена бива указом владара (3. октобра 1929), држава је названа – Краљевина Југославија са девет бановина и Управом града Београда као јединицама властодрштва и свега ствараног радом и благом становништва. Зетска бановина, са сједиштем бана у Цетињу, обухвата земаљско пространство – 30.997 квадратних километара; од ње су пространије једино бановине: Савска – 40.536 квадратних километара и Дунавска – 31.229 квадратних километара.

Десет година доцније, кад је установљена Бановина Хрватска (26. августа 1939) смањена је Зетска бановина одузимањем западне крајине у приморју и сјеверније да би се припојила тек насталој бановини; у ствари, током минулих десет година, Дубровник је био под влашћу из Цетиња, значи, прије него под влашћу из Загреба.

* Академик Владо Стругар, ЦАНУ

Према исходима Другог свјетског рата, Црна Гора је још смањена; у Федеративној Југославији проглашеној (29. новембра 1945) савезом државом, Црна Гора, република – чланица, има земаљско пространство – 13.812 квадратних километара, дакле мање него што је своје површине дала (крајем 1918. године) у југословенску заједницу.

Животним потребама њеног становништва и умним способностима Црногораца отворила се југословенском државом големо увећана ширина за лична настојања и друштвене подухвате. Цјелокупну државу Црногорци су појмили једном отаџбином, свуд у њеним мјестима да су пуноправни грађани за послове сопствене, службе владавине, улоге духовности.

Убрзо после Уједињења (1918. године) лица поријеклом из Црне Горе бивају видна, присутна, упослена, углавном у источној половини државе, понајвише као службеници у струкама управе, у војсци, просвјети, те знатном множином и гласношћу студената на Универзитету у Београду.

Претпостављам: ваљда неће испасти незгодним ако споменем неколико примјера, баш података о напретку Црне Горе, истицању њених нараштаја у добротворству за отаџбину.

За друге деценије југословенске државе, службовали су срески начелници родом из Црне Горе, у другим областима, много већом бројношћу него што је она имала својих срезова.

Уочи Другог свјетског рата, у старјешинству војске Краљевине Југославије налазил се тридесет и шест официра генералштабне струке родом из Црне Горе; и према закону о војсци, генералштабни официр је цијењен савршено стручним, па редовношћу своје службе добије чин бригадног генерала.

Тад, такође, на Универзитету у Београду, студенте уче и професори родом из Црне Горе; неки су постали славни наставници.

Исто, у здравству, истичу се Црногорци као љекари и наставници медицине.

У струци права, судије и адвокати, родом из Црне Горе, бројем личности и способношћу у правдослвљу стекли су хваљени знатност у стаљежу југословенске интелигенције.

За Другог свјетског рата, у борби против фашистичких окупатора Југославије, начелник Врховног штаба Народноослободилачке војске (партизана) јесте генералштабни официр родом из Пипера у Црној Гори; а начелник Штаба Југословенске војске у отаџбини (четника) такође је генералштабни официр из Црмнице у Црној Гори.

Свршетком оружане силине Другог свјетског рата на тлу Европе, главни командант побијеђене њемачке војске на југоистоку континента, предао се (9. маја 1945) у мјесту Тополшчици, у Словенији, положио генералске ознаке пред официрима Југословенске армије, пуковником родом из Бјелопавлића у Црној Гори и потпуковником из Словеније.

Ево, очас, и последњи податак; дакле, у Сарајеву (првих дана септембра 1945) основана је Пешадијска официрска школа састава око 2.500 официра из свих дивизија Југословенске армије; међу њима су око шест стотина официра родом из Црне Горе, одакле је, из тако распоређених јединица, стигло вјероватно тридесет официра, а већина дошла из јединица размјештених у другим покрајинама гдје су они ратовали против окупационих војски, њемачке, италијанске, мађарске, бугарске.

Да ли је необично, или заиста прилично предмету данашњег савјетовања, ово што тренутно изговорих, питам желећи да буде схваћено и рачуна се малим прилогом саслушаном извјештају Милића Ф. Петровића о архивској грађи за историју Црне Горе у Архиву Југославије.

Милић Ф. Петровић је историографски досљедно и архивистички савршено представио Архив Југославије као установу, у струци највишег степена, која прима, посједује, чува, излаже, предочава текућој савремености вјеродостојне записе о владавини, култури и просвјети, привреди, ратовању, општој друштвености, једноставно речено, о људима и догађајима, народу и животу. Сагледивост цјелине и тачан преброј унутар величанствене множине појединачних саставака архивске грађе, Милић Ф. Петровић је постигао видовитошћу стратега и марљивошћу најбрижнијег извршиоца; огледом је дао упутство за истраживачку кретњу кроз врсте и збирке особитог, непроцјењиво високог и за вјечитост сложеног блага.

Архив Југославије, златоносна кула непатворене истинитости, неугасива звијезда у поднебесју отаџбине, имућством свједочанства о збивањима на југоистоку Европе, незаобилазан је ради сазнања о одсудностима за човјечанство, догођеним у двадесетом вијеку.

За историју Црне Горе, зна се, први је за именовање и прозивку Државни архив, и ту, ни десно ни лијево, нити ниже, него једнако – Архив Југославије.

И свагда, да су гледани као сложено тројство, рачунати још за историју Црне Горе – Архив Војноисторијског института у Београду.